

Rekabet Kurumu Başkanlığından,

REKABET KURULU KARARI

Dosya Sayısı : 2006-3-41 (İlk İnceleme)
Karar Sayısı : 07-34/339-121
Karar Tarihi : 24.4.2007

A. TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

10

Başkan : Mustafa PARLAK
Üyeler : Tuncay SONGÖR, Rifki ÜNAL, Prof. Dr.Nurettin KALDIRIMCI,
Süreyya ÇAKIN, Mehmet Akif ERSİN

B. RAPORTÖRLER: Onur Yelda YÜKSEL, Çağlar Deniz ATA

C. BAŞVURUDA

BULUNAN : TC Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı
Başbakanlık Merkez Bina Bakanlıklar 06573 Ankara

20

D. HAKKINDA İNCELEME YAPILAN: -

E. DOSYA KONUSU: Gübre fiyatlarında son 1 yılda, özellikle son aylarda ortaya çıkan artış.

F. İDDİALARIN ÖZETİ: Başvuru dilekçesinde özetle; Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanlığı (TZOB) tarafından ilgili Bakanlığa gönderilen yazıda, tarımsal üretimin temel girdilerinden biri olan gübrenin fiyatlarında son 1 yılda aşırı artışlar olduğunun belirtildiği ifade edilerek, TZOB'un anılan yazısı ilgisi nedeniyle başvurunun ekinde Kurumumuza gönderilmiştir.

30

G. DOSYA EVRELERİ: Kurum kayıtlarına 19.3.2007 tarih, 2152 sayı ile intikal eden başvuru üzerine, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesi uyarınca yapılan inceleme sonucu düzenlenen 12.4.2007 tarih ve 2007-3-41/İİ-07-YY sayılı İlk İnceleme Raporu 16.4.2007 tarih, REK.0.07.00.00-110/80 sayılı Başkanlık Önergesi ile 07-34 sayılı Kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanmıştır.

H. RAPORTÖRLERİN GÖRÜŞÜ: İlgili raporda; gübre fiyatlarındaki artışın ulusal ve uluslararası piyasalardaki gelişmelerden kaynaklı rasyonel ve ekonomik açıklamalarının olduğu göz önünde bulundurulduğunda, gübre sektöründe 4054 sayılı Kanun'un ihlal edilmesi suretiyle bu fiyat artışlarına neden olduğuna dair bu aşamada önaraştırma açılmasını gerektirecek emarenin bulunmaması nedeniyle, 4054 sayılı Kanun çerçevesinde bir işlem yapmaya gerek olmadığı sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir.

40

I. İNCELEME VE DEĞERLENDİRME

TZOB tarafından Devlet Bakanlığına gönderilen yazıda, gübre fiyatlarındaki artışların, gübre kullanımını dolayısıyla üretimi olumsuz etkileyeceği belirtilerek, bu durum karşısında çiftçilerin beklentileri konusunda TZOB'un değerlendirmeleri sunulmuştur.

50

Söz konusu değerlendirmeleri içeren çalışmada gübre fiyatlarında son 1 yılda ortaya çıkan artışlar ile Mart ayında ortaya çıkan artışları gösteren iki tabloya yer verilmiştir. Bu bilgiler sırasıyla Tablo-1 ve Tablo-2'de sunulmaktadır:

Tablo-1: 2006-2007 Yılı Gübre Fiyatları Artışı¹

Gübre Türü	Gübre Fiyatları (YTL/Kg)		
	Mart 2006	Mart 2007	Artış (%)
Amonyum Sülfat (% 21N)	0,28	0,35	25,0
Amonyum Nitrat (% 26N)	0,31	0,38	22,6
Amonyum Nitrat (% 33N)	0,36	0,48	33,3
Üre	0,47	0,70	48,9
DAP	0,51	0,68	33,3
Kompoze 20-20-0	0,37	0,50	35,1
<i>Ortalama Artış Oranı</i>			33,0

Tablo-2: 2007 Yılı Gübre Fiyatları (Bir Aylık Değişim)

Gübre Türü	Gübre Fiyatları (YTL/Kg)		
	Şubat 2007	Mart 2007	Artış (%)
Amonyum Sülfat (% 21N)	0,33	0,35	6,1
Amonyum Nitrat (% 26N)	0,35	0,38	8,6
Amonyum Nitrat (% 33N)	0,44	0,48	9,1
Üre	0,58	0,70	20,7
DAP	0,62	0,68	9,7
Kompoze 20-20-0	0,48	0,50	4,2
<i>Ortalama Artış Oranı</i>			9,7

I.1.Sektörün Genel Yapısı

60

Kimyasal gübreler, bitkilerin besin ihtiyacını karşılamak amacıyla mevsimsel olarak kullanılan, tarımsal üretimde tek başına % 40 verim artışı sağlayan tarım girdileridir. Kimyasal gübreler, öncelikle tek besinli ve çok besinli olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tek besinli gübreler; içerisinde bitki besin maddelerinden azot, fosfor veya potasyum elementlerinden yalnızca birisini bulunduran, içerdiği bu elementlere göre de azotlu, fosforlu ve potasyumlu şeklinde adlandırılan gübrelerdir. Kompoze gübreler ise, bu üç elementten birden fazlasını ihtiva eden gübrelerdir.

70

Gübre cinslerinden üre, amonyum nitrat (AN) ve amonyum sülfat (AS) sadece azot içeren, tekli ve üçlü süperfosfatlar ise sadece fosfor içeren gübrelerdir. Potasyum sülfat sadece potas içerirken; kompoze gübreler, azot, fosfor ve potastan iki veya üçünü farklı desenlerde içeren gübrelerdir.

80

Türkiye gübre piyasasında üretici olarak 7 kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu 7 kuruluş toplam 5 sermaye grubuna ait bulunmaktadır. Sektörde yer alan kamuya ait kuruluşların (TÜGSAŞ'ın bağlı ortaklığı Gemlik Gübre ve Samsun Gübre ile İGSAŞ) özleştirilmesi 2005 yılında tamamlanmış ve kamunun üretici olarak varlığı sona ermiştir. Özelleştirmeler sonrası 2 yeni grup, Yılyak Yakıt Pazarlama Tic. A.Ş. Gemlik Gübre hisselerini, Yıldız Entegre Ağaç San. ve Tic. A.Ş. İGSAŞ hisselerini ve Kütahya Gübre varlıklarını satın alarak sektöre girmiş, sektörde yer alan Toros Gübre Samsun Gübre hisselerini alarak kurulu üretim kapasitesini artırmıştır.

¹ TZOB yetkililerinden alınan bilgilere göre bu fiyatlar Ankara'da faaliyet gösteren bir gübre bayiinin perakende satış fiyatıdır.

Türkiye gübre endüstrisi iç pazara yönelik kurulmuş olup iki ana mal, kompoze ve TSP dışında kurulu kapasitesi iç talebi karşılayamaz durumdadır. Türkiye'deki üreticilerin toplam gübre üretim kapasitesi 5.341.000 Ton/Yıl'dır. 2000-2005 döneminde ortalama kapasite kullanım oranı %60² civarında gerçekleşmiştir.

90 Türkiye kimyevi gübre ihtiyacının yaklaşık %60'ı yerli üretimle karşılanırken %40'ı ise ithalatla karşılanmaktadır. İthalatın bu payının gübre cinslerine göre sebepleri değişmekle birlikte, kapasite yetersizliği ve ekonomik üretim yapılamaması ana sebepler olarak sıralanabilecektir. Dosya mevcudu bilgi ve belgelerden Türkiye'de 300 civarında kayıtlı ithalatçının bulunduğu bununla birlikte, fiilen ithalat yapan firma sayısının 15 civarında olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yerli gübre üreticileri de üretmedikleri gübre cinslerini, ya da üretebilmekle birlikte ithal etmeyi daha ekonomik buldukları gübreleri ithal etmektedirler. Toplam kimyevi gübre ithalatı içinde yerli üreticiler tarafından gerçekleştirilen ithalat önemli bir pay almaktadır. Gübre ithalatının menşelerine göre dağılımı incelendiğinde; ithalatın yaklaşık % 65'inin BDT ülkelerinden, kalan %35'inin ise AB, Kuzey Afrika, ABD, Romanya ve Bulgaristan'dan yapıldığı görülmektedir. Gübre talebinin mevsimsel olması, gübre satışlarının kısa sürelerle sıkışması nedeniyle malın sağlanması, taşınması ve satış/dağıtım noktalarına ulaştırılmasının planlı ve etkin bir şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, dışalılarda ağırlıklı olarak yakın bölgelerdeki üreticilerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda gübre ithalatının tamamına yakını Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan gibi yakın bölgelerdeki ülkelere yapılmaktadır.

110 Gübre, bayi ve kooperatifler kanalıyla ülkenin çeşitli bölgelerindeki çiftçilere ulaştırılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (TKKMB), Pankobirlik, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Tariş'in tarım satış kooperatif birlikleri ve benzeri kooperatifler çiftçilerine gübre dağıtımını yapmak üzere, toplu alım yapmaktadırlar. Gübrenin tarım alanında nihai kullanıcısı olan çiftçilerin ülkenin hemen her noktasına yayılmış olmaları ve taşıma maliyetleri, sağlayıcılar arasındaki rekabette yaygın bayi ağına sahip olmayı önemli bir avantaj haline getirmektedir. Toplu satışlar yoluyla gübrenin fiziki toplamda yaklaşık %30'unun kooperatifler kanalıyla çiftçiye ulaşmasına karşın, satışların büyük kısmını oluşturan bayi satışlarında fazla sayıda ve ülkenin çeşitli bölgelerine yayılmış bayilerle çalışmak önem taşımaktadır.

120 Gübre büyük ölçekli, sermaye yoğun, sürekli üretim yapan, entegre tesislerde üretilmektedir. Son yıllarda ekonomik tesis büyüklüğündeki artış yatırım maliyetini daha da yukarıya çekmiştir. Yeni bir üretim tesisi kurma maliyeti 300-400 milyon ABD Doları'nın üzerindedir. Gelişmiş teknolojiler kullanılmasına karşın ana üretim proseslerinde değişiklik yoktur.

130 Pazara giriş engelleri potansiyel üretici ve ithalatçılar için yüksektir. Üretim için yatırım maliyetinin yüksekliğinin yanı sıra, ülkenin tüm bölgelerine yayılmış ve sayıca fazla çiftçinin ihtiyacının karşılanmasının yaygın bir dağıtım ağı ve satış sistemi gerektirmesi sağlayıcı olarak faaliyet gösterebilmenin zorluğunu artırmaktadır. Yaygın bir dağıtım ağına sahip olmaksızın sınırlı bir bölgede ve küçük ölçekli satışlarda bulunarak etkinliği sürdürülebilmek ise, gübrenin özellikle deniz yoluyla taşınmasında ölçek ekonomilerinin geçerliliği nedeniyle oldukça güçtür.

² Toplam üretimin (fiziki), toplam kapasiteye (fiziki) oranı.

Gübre pazarında ithalatçı olarak etkinlik göstermenin ön koşulu uygun koşullarda iskele kullanabilmektir. Yurt içi ve özellikle yurt dışı taşıma maliyetleri açısından deniz yolunun kara yoluna göre -mamül gübre ve ham maddenin uygun fiyatla temini açısından- daha avantajlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, iskele tesislerinden faydalanabilmenin önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca liman yakınında depoya sahip olunması, hem üretilen veya ithal edilen ürünlerin stoklanması hem de talebin yoğunlaştığı dönemlerde bayi ve kooperatiflere ürünün kısa sürede ulaştırılması açısından önemlidir. Bu itibarla, iskele kullanabilmek ve iskele yakınında bir depoya sahip olmak da, pazarda uzun süredir faal olan ve iskele tesislerine sahip üreticilere karşı ithalatçı firmaların rekabet edebilmesinin bir unsurudur.

27.11.1997 tarih ve 23183 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerin Yurt İçinden ve Yurt Dışından Tedariki, Dağıtımı ve Desteklenmesi Hakkında Karar”da, gübre türlerine göre sabit değerler halinde destekleme miktarları belirlenmiştir. Daha sonra destekleme uygulamasının amacına ulaştığı düşünülerek, 2001 yılı Ekim ayında kaldırılmıştır. 2005 yılı Eylül ayında Bakanlar Kurulu kararı ile gübre desteği adı altında ekilen alan üzerinden sebze, meyve, süs bitkileri, özel çayır, mera, orman emvali ürün alanları için 1, hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkiler alanları için 1,6 ve yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri alanları için 3 YTL/dekar çiftçiye ödeme yapılması uygulamaya konulmuştur.

7.1.2007 tarihli Resmi Gazete’de ise, “Tarımsal Faaliyette Kullanılan Mazot ve Kimyevi Gübre için Çiftçilere Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karara göre ürünler yine 3 ana grupta toplanmıştır. Gübre destekleme tutarları; sebze, meyve, süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali ürün alanları için 1,43 YTL/dekar, hububat, yem bitkileri, baklagiller ve yumru bitki alanları için 2,13 YTL/dekar, yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitki alanları için ise 2,13 YTL/dekar şeklinde belirlenmiştir.

160 Tarım Bakanı tarafından yapılan açıklamalara göre kimyevi gübre desteği olarak çiftçiye 2005 yılında 271 milyon YTL ödenmiştir. 2007 yılında ise, 363 milyon YTL gübre desteği ödenmesi öngörülmektedir.

I.2. Yapılan Tespitler ve Hukuki Değerlendirme

TZOB tarafından Devlet Bakanlığı’na gönderilen “Gübre Fiyatlarındaki Aşırı Artışlar Karşısında Çiftçilerimizin Beklentileri” başlıklı metinde gübre fiyatlarının son 1 yılda %23 ila % 49 oranında artış gösterdiği, son bir ayda üre gübresindeki fiyat artışının yaklaşık % 21 olduğu belirtilerek, gübre fiyatlarındaki bu artışın anlaşılmasının güç olduğu ve bu durumun gübre kullanımını dolayısıyla üretimi olumsuz etkileyeceği belirtilmektedir. Metinde tarım ürünleri fiyatlarında %2,23 oranında artış olan, yıllık enflasyonun %10 olarak açıklandığı bir dönemde gübre fiyatlarındaki artışın ve verilen desteğin gübreye ödenecek toplam tutarın küçük bir kısmını karşılayacak olmasının çiftçileri olumsuz etkileyeceği belirtilmektedir.

180 Konuya ilişkin olarak 28.3.2007 tarihinde Raportörlerce TZOB yetkilileri ve danışmanlardan oluşan bir heyetle yapılan görüşmeden gübre için hazırladıkları söz konusu metin benzeri metinleri tüm tarımsal girdiler için hazırladıkları ve bu çalışmalarını zaman zaman devletin ilgili kuruluşlarına gönderdikleri, böylelikle çiftçinin karşılaştığı zorluklara dikkat çekmek istedikleri ve ilgili kuruluşların çözüm arayışına

girmelerini umdukları öğrenilmiştir. Çiftçinin özellikle son aylardaki fiyat artışlarından rahatsız olduğunu belirten TZOB yetkililerinin, gübre fiyatlarındaki artışın, sağlayıcı firmaların fiyat tespit etmek, pazar paylaşmak gibi eylemlerinden kaynaklandığına dair herhangi bir duyum, bilgi ya da delillerinin olmadığını, zaten söz konusu metinde de herhangi bir suçlamada bulunmadıklarını ifade ettikleri dosya mevcudu bilgi ve belgeden anlaşılmaktadır.

190 Bu açıklamalar çerçevesinde, kimyasal gübre fiyatlarında son bir yılda, özellikle 2007 yılının ilk 3 ayında ortaya çıkan artışların piyasa ekonomisinin işleyişinden kaynaklı gerekçelerinin bulunup bulunmadığı aşağıda değerlendirilmektedir.

1.2.1. Arz ve Talep Durumu

200 Gübre talebi mevsimsel bir taleptir ve bu talebin ilkbahar ve sonbahar aylarında; ancak özellikle Mart, Nisan aylarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bilgi çerçevesinde gübre fiyatlarındaki artışın boyutu bir yana olmakla birlikte, gübre fiyatlarında bir artışın ortaya çıkmasının gerektiği durumda bu artışın gübre talebinin en fazla olduğu Mart, Nisan aylarına denk gelmesinin piyasa ve talep dinamiklerinin işleyişi bakımından makul karşılanması gerektiği kanaatine varılmıştır.

210 Türkiye’de gübre tüketimi yıllık ortalama 5-5,5 milyon ton arasında sabitlenmiştir. 2003 yılında yaklaşık 5 milyon ton düzeyinde olan gübre tüketimi ilerleyen yıllarda ufak artışlar göstermiş ve 2006 yılında ise yaklaşık 5,4 milyon ton düzeyine ulaşmıştır. Dosya mevcudu bilgi ve belgelerden anlaşıldığı üzere toplam gübre üretiminde 2006 yılında dikkate değer bir azalma olmadığı, bu dönemde de üretici kuruluşların kapasite kullanım oranlarının 2000-2005 dönemi ortalaması olan yaklaşık %60 seviyesinde gerçekleştiği anlaşılmıştır. 2006’da meydana gelen yaklaşık %3 düzeyindeki tüketim artışının ithalatla karşılandığı görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye gübre üretim ve tüketim rakamlarında ve kapasite kullanım oranlarında toplam rakamlar dikkate alındığında, 2006 yılında, önceki yıllara göre önemli değişikliklerin meydana gelmediği görülmektedir.

220 Bununla birlikte Türkiye’deki üretim, tüketim ve kapasite kullanımındaki son gelişmeler bakımından ele alınması gereken bir konu da Türkiye’de üre gübresinin tek üreticisi olan İGSAŞ’ın İzmit’teki fabrikasının doğalgaz fiyatlarındaki artış nedeniyle 2006 yılının Haziran ayında üretimini durdurmasıdır. Nitekim 2003 yılından itibaren 380 bin-390 bin ton aralığında gerçekleşen yıllık üre üretimi 2006 yılında 147 bin ton’a gerilemiştir. TZOB ve TUGEM yetkililerinden alınan bilgilere göre İGSAŞ halen üretime başlamamıştır.

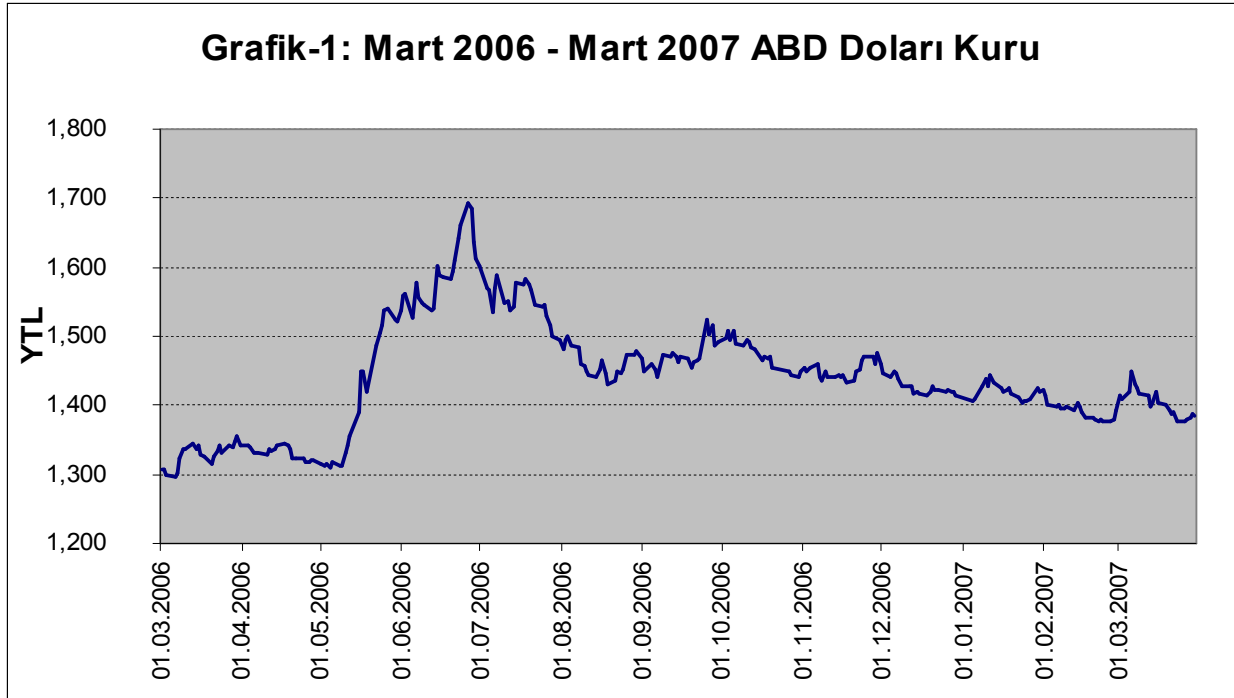
230 2004 yılında 862 bin ton, 2005 yılında 836 bin ton düzeyinde olan üre tüketimi, 2006 yılında 807 bin ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede yerli üretimde önemli bir düşüşün yaşandığı 2006 yılında üre tüketiminde önemli bir düşüşten bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla 2006 yılında üre gübresi bakımından kısıtlı bir yerli arzla, İGSAŞ’ın halen üretime başlamamış olması nedeniyle 2007 yılının şimdikiye kadar olan döneminde ise yerli arzın tamamen durması durumuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Yerli üretimdeki düşüş ise ithalattaki artışla karşılanmaktadır.

I.2.2. Uluslararası Girdi ve Gübre Fiyatları

Gübrenin başlangıç hammaddeleri doğal gaz, fosfat kayası ve potas tuzu; ara maddeleri amonyak, nitrik asit, sülfürik asit, fosforik asittir. Maliyetlerin %65-80'i hammadde maliyetidir ve yukarıda sayılan girdilerin büyük kısmı, yaklaşık %80-85'i, ithalat yoluyla tedarik edilmektedir. Bunun nedeni ne azotlu gübrelerin ne de fosfatlı gübrelerin Türkiye'de hammaddesinin olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye gübre sanayinin ithal girdilere bağımlı bir endüstri olduğu görülmektedir.

- 240 Diğer yandan Türkiye, gübre ihtiyacının yaklaşık % 40'ını nihai ürün olarak gübre ithal ederek karşıladığından, dünya piyasalarında gübrenin arz ve talebinde ortaya çıkan gelişmeler hem doğrudan hem de girdi fiyatlarını etkileyerek dolaylı olarak Türkiye'deki gübre fiyatlarını etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye gübre piyasasının uluslararası piyasalardaki gelişmelerden ayrı düşünülmemeyeceği görülmektedir. Hammadde, ara madde ve mamül gübre yönüyle yabancı sağlayıcılarla ilişki içinde olunan pazarda, fiyat ve üretime ilişkin firma kararları dünya çapındaki rekabet koşulları ve dış piyasalardaki gelişmeler dikkate alınarak belirlenmektedir. Bu çerçevede, DPT Gübre Raporu'nda da belirtildiği üzere, iç piyasadaki gübre fiyat değişimlerini uluslararası gübre ve uluslararası hammadde fiyatları ile döviz kur artışlarının belirlediği anlaşılmaktadır.
- 250

Bu nedenle öncelikle gübre fiyatlarındaki artışı, ithal hammadde fiyatlarını dolayısıyla gübrenin maliyet ve fiyatını etkileyen döviz kurundaki değişimlerin ne kadar açıkladığının değerlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla ABD Doları'nın 1.3.2006 ile 31.3.2007 tarihleri arasındaki seyri Grafik-1'de incelenmiştir.

- 260 Grafikten Dolar kurunun 2007 yılının ilk üç ayında dalgalanmalar olmakla birlikte yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Bununla birlikte 2006 yılı Mart ayı ortalaması, 2007 yılı Mart ayı ortalamasıyla karşılaştırıldığında, Dolar kurunun bu bir yıllık dönemde % 5,58 oranında yükseldiği görülmektedir. Avro kuru ise aynı dönemde

270 %16,04 oranında yükselmiştir. Gübre ve girdilerinin ithalatının çoğunlukla ABD Doları üzerinden yapıldığı dikkate alındığında, Dolar kurundaki artış gübre fiyatlarındaki artışın kabaca % 5,58'lik kısmını açıklamaktadır. Bununla birlikte 2006 yılı Mart ayı ortalaması 2007 Ocak ayı ortalaması ile karşılaştırıldığında döviz kurundaki artış % 6,85 düzeyindedir. Ancak incelenen dönem içinde özellikle 2006 Haziran ve Temmuz aylarında dolar kurunun çok daha yüksek seviyelerde seyrettiği görülmektedir. TZOB'un gübre fiyatlarına ilişkin verilerine göre ise gübre fiyatlarında 2006 yılı Mart ayından 2007 Ocak ayına kadar olan dönemdeki ortalama artış ise %21,28 düzeyindedir. Dolayısıyla 2006 yılındaki bu fiyat artışının %6,85'lik kısmının döviz kurundaki artıştan kaynaklandığı kanaatine varılmıştır.

280 Azotlu gübrelerin başlıca girdisi amonyaktır. AN türü gübreler temel olarak amonyak ve nitrik asitten üretilmekte, bunun yanı sıra üretim sürecinde kireç taşı ve dolomit gibi bir takım dolgu malzemeleri de kullanılmaktadır. Ayrıca üretim sürecinde elektrik ve buhar gibi enerji girdileri de bulunmaktadır. Bir tür azotlu gübre olan üre'nin üretimi ise amonyak, doğal gaz ve sudan gerçekleştirilmektedir. Amonyak ise sadece doğal gaz ve elektrik kullanılarak üretilen bir ara girdidir. DAP, NPK gibi kompoze gübrelerde de girdi olarak amonyak kullanıldığı görülmektedir. AS türü gübreler ise temel olarak amonyak ve sülfürik asitten üretilmektedirler. Dolayısıyla azotlu gübrelerin üretiminde ara girdi olarak amonyağın, amonyağın hammaddesinin doğalgaz olması dolayısıyla hammadde olarak doğal gazın önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Dünya amonyak üretiminin yaklaşık %80'i doğal gazdan yapıldığından, bu ürünün üretim merkezi ise Rusya ve Ukrayna'dır. Dolayısıyla dünya amonyak fiyatları Rusya ve Ukrayna tarafından belirlenmektedir. Üre gübresinde doğal gazın toplam maliyetler içindeki payı ise % 80'i bulmaktadır.

290 Türkiye de azotlu gübreyi amonyaktan veya doğalgazdan elde etmektedir. Türkiye uluslararası gübre ve girdi fiyatlarının daha ekonomik olmaları durumunda, nihai ürün olarak gübreyi ya da ara girdi olarak amonyağı ithal edebilmektedir. Türkiye amonyak kurulu kapasitesinin hammadde olarak yılda yaklaşık 750 milyon m³ doğal gaza ihtiyacı bulunmaktadır. Dolayısıyla azotlu gübre (üre ve AN) fiyatlarının en önemli belirleyicisi olan doğalgaz fiyatlarına bakmak gerekmektedir. Türkiye'de BOTAŞ tarafından dağıtım şirketlerine uygulanan KDV hariç doğal gaz satış fiyatlarının 1.2.2006-1.3.2007 tarihleri arasındaki seyri BOTAŞ'dan elde edilen veriler çerçevesinde Tablo-3'de sunulmaktadır.

300

310

Tablo-3: Doğal Gaz Fiyatları

Yürürlük Tarihi	Fiyat ³ (YTL/Sm3)	Artış Oranı (%)
1.3.2007	0,45025	0,00
1.2.2007	0,45025	0,00
1.1.2007	0,45025	0,00
1.12.2006	0,45025	0,00
1.11.2006	0,45025	5,54
1.10.2006	0,42661	0,00
1.9.2006	0,42661	0,00
1.8.2006	0,42661	6,86
1.7.2006	0,39919	0,00
1.6.2006	0,39919	5,74
1.5.2006	0,37751	0,00
1.4.2006	0,37751	0,00
1.3.2006	0,37751	5,83
1.2.2006	0,35670	0,00

Tablodan da anlaşılacağı üzere, 2007 yılının ilk 3 ayında doğal gaz fiyatlarında herhangi bir artış gözlenmemektedir. Bununla birlikte konu yıllık bazda değerlendirildiğinde, 1.3.2006-1.3.2007 tarihleri arasında doğal gaz fiyatında %26,22 oranında artış olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'deki amonyak üretim maliyetlerini dolayısıyla özellikle azotlu gübreler olmak üzere gübre maliyetlerini 2006 yılında arttıran, dolayısıyla 2006 yılındaki fiyat artışlarını kısmen açıklayan bir unsurdur.

Doğal gaz fiyatlarındaki bu artışın İGSAŞ'ın üretimini ekonomik olmaktan çıkardığı ve dolayısıyla bu teşebbüsün üretimini durdurmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Bunun sonucu ise üre ve amonyağın yurt içi arzının kısıtlanmasıdır. Bu durum bir taraftan üre ve amonyak fiyatlarında yukarı yönde bir baskı oluştururken, bir yandan da üre ve amonyak bakımından Türkiye'nin ithalata olan bağımlılığını artırmıştır. Bu ürünlerin daha fazla oranda ithal edilmesi sonucu fiyatlarda gümrük vergilerinden kaynaklanan bir artışın da ortaya çıkmış olabileceği söylenebilecektir⁴.

Diğer yandan gübrenin iç piyasa fiyatları aynı zamanda uluslararası piyasa fiyatları tarafından belirlenmektedir. Gübrenin uluslararası piyasalardaki arz talep dengesinde ortaya çıkan değişiklikler hem nihai ürün olarak gübrenin, hem de girdilerinin fiyatlarını etkileyerek, iç piyasadaki fiyat değişimlerinin belirleyicisi olmaktadır. Uluslararası gübre fiyatları değerlendirildiğinde ise, dünya gübre fiyatlarında son 3 ayda ciddi artışların olduğuna dair bilgiler edinilmiştir. Raportörlerce TZOB yetkilileri ile yapılan görüşme sırasında TÜGEM yetkililerinden telefonla alınan bilgilere göre, bioenerji amaçlı bitkisel üretimdeki artış, dünya piyasalarında gübreye olan talebi artırmıştır. ABD, Çin, Brezilya gibi ülkeler dünya piyasalarından yüklü miktarlarda

³ Dağıtım şirketi serbest tüketici ÖTV dahil fiyattır.

⁴ Rusya ve Ukrayna gibi ülkelere yapılan üre ithalatı için gümrük vergisi oranı % 7,4, amonyak içinse %6,6 (geçici olarak %3 uygulanmaktadır) dır.

340 gübre çekmeye başlamışlar ve bunun sonucunda son üç ayda uluslararası gübre fiyatlarında önemli artışlar ortaya çıkmıştır.

Gübreye olan bu talep artışının nedeni ethanol talebinin artmasıdır. Brezilya'da şeker kamışı, ABD'de mısır ve soya fasulyesi, Güney Asya'da palmye yağı, Avrupa'da keten tohumu ethanol üretiminde kullanılmaktadır. ABD'de mısırdan elde edilen ethanol nedeniyle mısır fiyatları 2006 yılında % 80 oranında yükselmiştir. 2007 yılına çok düşük düzeyde mısır stoklarıyla girilmiştir. Dosya mevcudu nilgi ve belgeden Ethanol endüstrisinin patlayan talebini karşılamak üzere ABD Tarım Bakanlığı'nın (USDA) tahminlerine göre; ihtiyaç duyulan mısırın elde edilebilmesi için 2007 yılında ABD'de mısır ekilen alanların 12.1 million acre⁵ (2006 yılına göre %15) artarak, 1944'den itibaren en yüksek seviyesi olan 90.5 milyon acre'ye ulaşmasının beklendiği anlaşılmaktadır.

22.2.2007 tarihli ve Reuters kaynaklı bir habere göre ABD'de gübre fiyatlarının ciddi oranda artması beklenmektedir. Çiftçilerin ethanol endüstrisinin güçlü talebini karşılayabilmek için son 60 yılın en fazla mısır üretimine başladıkları ifade edilen haberde, Illinois Gübre ve Kimya Birliği Başkanı bunun sonucunda bu baharda azot, potasyum ve fosfor fiyatlarının geçen bahara göre ortalama % 10-15 oranında arttığını dile getirmektedir. 16.3.2007 tarihli bir başka habere göre ise üre, ve DAP gibi gübrelerin ton başına fiyatlarında şimdiden 80 ABD Doları artış olmuştur. Bu artışın, TZOB verilerine göre Türkiye'deki üre fiyatlarında 2007 yılı Ocak ayından Mart ayına kadar olan dönemde ortaya çıkan 0,12 YTL/Kg'lık artışla uyumlu olduğu, DAP fiyatlarındaki 0,06 YTL/Kg'lık artışın ise üzerinde olduğu görülmektedir.

The Journal News'de yayınlanan 25.3.2007 tarihli bir haberde ise dünyanın mısıra ihtiyacı olduğu ve çiftçilerin mısır talebini karşılayabilmek için harekete geçtikleri belirtilmektedir. Mısırın azotlu gübrelerin (AN ve üre) en önemli tüketicisi olması nedeniyle, gübre talebinin çok arttığı, gübre firmalarının artan talebi karşılayabilmek için tam kapasite üretime geçtikleri belirtilmektedir. Gübre fiyatlarındaki artış nedeniyle Amerikalı gübre üreticilerinin karlarının arttığı ve hisselerinin Amerikan borsalarındaki fiyatlarının geçen yaz olduğu seviyenin 2 katına çıktığı belirtilmektedir.

Rusya'nın Sen Petersburg şehrinde 18-20 Temmuz 2007 tarihinde yapılacak olan 5. FMB Doğu Avrupa Gübre Konferansı ve Fuarı'na ilişkin broşürde dünya piyasalarında üre fiyatlarının 2007 yılında rekor seviyelere yükseldiği belirtilerek, bu durum konferansta ele alınacak konular arasında sayılmıştır.

Nisan 2007 tarihli çeşitli yayın organlarında yayınlanan haberlerde ise, Avustralya'da bir ziraat odasının gübre fiyatlarındaki aşırı artışlar nedeniyle federal hükümete araştırma başlatması talebinde bulunduğu, MAP (Mono amonyum fosfat) ve DAP (Di-amonyum fosfat) fiyatlarının % 50 artışla 400 ABD Doları/ton sınırını zorladığı belirtilmekte, bu durumun Avustralya çiftçilerinin bir 6 hafta daha gübre bulmakta sıkıntıyla karşılaşmalarına yol açacağı ileri sürüldüğü, haberde sağlayıcıların bu artışın gerekçesini gübreye olan beklenmeyen talebin artışı olarak açıkladıkları; diğer bir haberde ise, gübre üreticilerinin girdi olarak kullandıkları amonyağa olan talebinin artması nedeniyle amonyak fiyatlarının bir anda önemli ölçüde yükseldiği, bu durumun geniş kullanım alanı olan dizanteri ilaçlarını üreten ilaç firmalarının üretim

⁵ 1 acre 4050 metre karelik bir alanı ifade etmektedir.

390 maliyetlerini yükselttiği; bir başkasında ise çiftçilerin, Ocak ayında üre gübresinin (46-0-0- nitrogen) bir tonu için 350 ABD Doları ödediği, bu hafta ise aynı gübreyi 400 ABD Doları/ton fiyattan aldığı, bazı gübre çeşitlerine son 1 ayda 5, 6 kez zam yapıldığı, Brezilya ve Malezya gibi ülkelerin gübre taleplerinin arttığı belirtilmektedir.

ABD Ticaret Bakanlığı'nın⁶ (USDC) web sayfasında ise Rusya'dan ithal edilen AN gübresinin FOB fiyatlarına yer verilmiştir. ABD Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan referans AN fiyatları 2007 yılında istikrarlı bir şekilde yükselmiş ve 4.1.2007 tarihindeki 223,63 ABD Doları düzeyinden, % 21'lik bir artışla 3.4.2007 tarihinde 270,52 ABD Doları düzeyine yükselmiştir.

400 Konuya ilişkin olarak TÜGEM yetkilisinden de bilgi alınmıştır. Bu bilgilere göre azotlu gübrelerin fiyatları doğal gaz kaynaklarına sahip olmaları nedeniyle Rusya ve Ukrayna tarafından belirlenmektedir. Uluslararası piyasalarda son 2-3 ayda gübre fiyatları yaklaşık % 15 oranında artmıştır. Bu artışın nedeni ABD, Brezilya, Çin, Hindistan gibi ülkelerin gübre taleplerindeki artıştır. Gübreye olan talep artışı, gübre üretiminde kullanılan girdilere olan talebi de artırmıştır. Uluslararası fiyatlar, hem Türkiye gübre ihtiyacının % 40'ının ithalatla karşılanması, hem de yerli gübre üretiminin % 80-85 oranında ithal girdiye bağımlı olması nedeniyle, yurt içi fiyatları belirlemektedir. TÜGEM yetkililerine göre, uluslararası gübre fiyatlarında ortaya çıkan artışlar iç piyasaya çok daha az bir şekilde yansımıştır.

410 Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde, özellikle 2007 yılında dünya piyasalarında gübre talebinin önemli miktarda artmasıyla birlikte gübre fiyatlarında ciddi artışların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Gübre talebinde ortaya çıkan bu artışın, fiyat artışına dönüşmesinin, gübrenin, tüketimi ve satışları belli aylara sıkışan bir ürün olması nedeniyle çok daha hızlı olduğu söylenebilecektir. Gübre talebindeki artışla bağlantılı olarak üretimde kullanılan amonyak gibi girdilere olan talebin ve dolayısıyla girdi fiyatlarının artmaya başladığı anlaşılmaktadır. Dünya piyasalarında ortaya çıkan bu gelişmelerin, gübre ihtiyacının % 40'ını ithalatla karşılayan ve %80-85 oranında ithal girdi kullanan Türkiye'de de fiyatların artmasına neden olması makul karşılanabilecektir. Ayrıca TZOB verilerine göre Ocak 2007'den Mart 2007'ye 420 ortalama %9,7 oranında olan Türkiye gübre fiyatlarındaki artışın, dünya piyasalarında son 3 aylık dönemde ortaya çıktığı belirtilen % 15 düzeyindeki artışın altında kaldığı görülmektedir. 2006 yılında görülen ortalama % 21'lik artışın ise daha önceki bölümlerde değinildiği gibi hem döviz kurunda hem de doğalgaz fiyatlarında meydana gelen artıştan etkilendiği, bu dönemde İGSAŞ'ın üretimini durdurmasının üre fiyatlarında ortalamanın üzerindeki artışı tetiklediği söylenebilecektir.

430 Ağırlıklı olarak 2007 yılının Şubat ayından sonra olmak üzere, Mart 2006 - Mart 2007 döneminde gübre fiyatlarında ortaya çıkan ortalama %33'lük artışta, yukarıda açıklanan ve uluslararası piyasalarda gözlenen gelişmelerin yanı sıra, 2006 yılındaki doğalgaz fiyat artışının ve kısmen döviz kurundaki artışların etkili olmuş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çerçevede gübre fiyatlarındaki artışın ulusal ve uluslararası piyasalardaki gelişmelerden kaynaklı açıklamalarının olabileceği, söz konusu fiyat artışlarının bu gelişmelerden kaynaklanması ihtimalinin, gübre sağlayıcısı teşebbüslerin 4054 sayılı

⁶ <http://ia.ita.doc.gov/reference-price/refprice-a821811.html>

Kanun'u ihlal etmelerinden kaynaklanma ihtimalinden çok daha yüksek görüldüğü, söz konusu firmaların 4054 sayılı Kanun'u ihlal etmek suretiyle bu fiyat artışlarına neden olduklarına yönelik herhangi bir iddiayı içeren bir başvurunun söz konusu olmadığı bir durumda, önaraştırma açılmasını gerektirecek emare de bulunmamıştır.

440

J. SONUÇ

Düzenlenen rapora ve incelenen dosya kapsamına göre, başvuru konusuna yönelik olarak, 4054 sayılı Kanun çerçevesinde önaraştırma yapılmasına ya da soruşturma açılmasına gerek olmadığına, OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.